

Beständigt obeständig.

Sandra Kjellberg

Bacheloroppgave i billedkunst

BK2600 BFA utstilling

Førsta-våglebare: Samrridhi Kukreja

Andra-våglebare: Leslie Johnson

Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet

Mars 2023

Min uppväxt i Nordvärmland präglar min konstnärliga praktik. Jag tänker mycket på vad en plats gör med en person och i gengäld vad en person gör med en plats. På arv. På döden ur vilket mysterium härrör, vacklandes mellan verkligheten och någonting bortom. Glimten av en släktings anletsdrag i din egna spegelbild. Den eviga förvittringen som sker i naturen får ting att skifta form för att komma åter. Att sluka och att slukas. Om och om igen.

Nordvärmland har sin dalgång där Klarälven meandrar söderut. Vattnet gröper och eroderar. Stiger och krymper. Sandstränder dyker upp och försvinner åter. I ständig rörelse. Dalen omges av skogsbeklädda, blånande berg med rektangulära kalfläckar efter hyggen. Som 16-åring flyttade jag hemifrån till en stad för att börja gymnasiet, liksom alla jämnåriga i bygden gör. Sedan dess har jag huvudsakligen varit bosatt i städer, vilket gör mig till en besökare i min hembygd när jag spenderar somrar och högtider där. Det är intressant att både kunna se på en plats utifrån och inifrån. För mig som kommer och går från platsen blir tiden som passerar mer påtaglig, någonting är aningen annorlunda var gång. Distansen får mig att längta hem, väl där börjar jag så smått önska mig bort. Det är svårt att helt passa in endera här eller där som klassresenär. Det är en sorts förskjutning som sker mellan stad och landsbygd. Liksom de flesta svenska landsbygdsorter har befolkningen i min hemkommun Torsby dalat sedan 50-talet. (SCB) Det är enklare att flytta till en stad där det erbjuds fler arbetstillfällen, bättre samhällsservice och bredare kulturutbud. Det andra alternativet är skralare, det att återvända hem igen efter gymnasiet. Det går sällan kollektivtrafik, alltså behöver du ha körkort och bil för att ta dig runt. Vårdcentralen har i flera år varit utan en fast läkare. (SR P4 Värmland) Att en ambulans kommer finnas på plats inom 30 minuter är inte någonting att lita på. (Jalalian, Henrik) Skogsbolagen exploaterar skogen hårt. (SVT) Allt är givetvis inte jämmer och elände. Många fastboende lägger sin tid på att vara ute i skogen. Vare sig det är för att motionera, plocka bär, fiska eller jaga. Det ger en trygghet att känna att man hör till, att man känner sina grannar och att veta vem som är släkt med vem. Att kunna ha det lugnt och tyst, inte behöva trängas med andra.

Under studietiden har jag haft svårt att arbeta i ateljén. Jag finner att jag blir som mest inspirerad av att vandra omkring i ensamhet. Att vara i rörelse, helst i skogen hemma i Värmland. Tankarna blir som friast bland susande talltoppar och porlande bäckar, i avsaknaden av mänskligt oväsen. Jag tittar, letar, rotar och samlar. Samlar på bilder. Fotografi är mitt huvudsakliga medium. Vid elvaårsåldern fick jag min första kamera av min mormor. Det var en liten digital kompaktkamera, plastigt knallröd. Jag använde den med sån entusiasm att dess batterilucka tillslut behövde tvingas ihop med tejp. När jag var 16 fick jag min första analoga kamera av min faster, en hon

hittat kvarglömd i ett skrymsle i sitt nyköpta hus. En Nikon F3, som jag använder mig av än idag. Texturen i bilderna som filmfotografiet ger tilltalar mig. Men den största anledningen till att jag föredrar analogt fotografi framför digitalt har att göra med arbetssättet. Det att ha ett bestämt antal bilder driver en till att verkligen se och att tänka efter noga om en bild är värd att ta eller inte. Det kräver ett närvarande jag vill befinna mig i, ett här och nu. Tanken av att knäppa hundratals bilder med minimala förändringar av motivet för att sedan sortera ut den bästa ger mig beslutströtthet. Jag uppskattar att man måste vänta in sina bilder. Förväntningen som ligger i om man har lyckats med det man menade eller om det hänt något under vägen. För mig ligger det någonting i spänningen av att något oväntat kan ske. Min Nikon F3 är aningen temperamentsfull i kyligt väder, jag vill tro att det är batterierna som bråkar. Sökarens lilla LCD-ruta visar ibland ett kryptiskt -8- istället för den korrekta slutartiden, om jag då inte är nog uppmärksam när jag kramar åt avtryckaren öppnar sig slutaren på obefintlig tid. Det har även hänt mig att slutaren frusit fast när jag dumdrigt försökt ta en bild utomhus i -17 °C. Ljuset ödelägger bilden bakom slutaren och sveper över på de närliggande rutorna på negativet. Jag finner att de färgskiftningar som slumpen ger kan vara vackra, ibland ger det bilden en eterisk kvalitet. I framtiden ska jag experimentera med mer uttänkta metoder för att utsätta negativet för olika påfrestningar. Leka med kemin och negativets ljuskänsliga egenskaper.

Jag är sentimental i min natur. Jag har alltid haft en tendens till att försöka behålla ett ögonblick. Att sörja i förtid det som kommer upphöra. Fotograferandet passar mig väl, för jag vill påstå att fotografi är ett sentimentalt medium. Innan kameran fanns i varje hem var det högtidlig att få sin bild tagen. Man bar sina finaste kläder, ofta inför viktiga händelser i livet som vid giftemål eller konfirmation. Ju billigare det blev att äga en kamera ju närmre flyttade sig fotografiet hemmet och vardagen för personer i alla samhällsklasser. För de flesta människor är minnet flyktigt, ansikten liksom platser bleknar och blir vaga i kanterna med tiden. Vid att dokumentera det som känns viktigt för en förlängs minnet. Att låsa fast ögonblicket, ta fatt i ljuset och göra ett utsnitt i tiden. Jag tror det att tillskriva ting mening är någonting väldigt mänskligt. Att kunna projicera sina känslor på någonting handgripligt. Vare sig det är ett fotografi, en gammal snuttefilt, en souvenir, en lyckobringande tröja eller för den delen en oturs-hatt.

Inför slututställningen arbetar jag på ett projekt vid namn *Säg det som varar beständigt*. Det består av en blandning av mitt egna fotografiska arbete jämte familjefoton och gamla brev, samlade i en fotobok. Boken tar plats i min mormors hus och den närliggande skjutbanan. Huset hon bor i byggdes på 50-talet av hennes far, den närliggande gamla släktgården var alldeles för

kall att bo kvar i om vintrarna. Som 81-årig fattigpensionär är det inte lätt att hålla efter ett hus. Husets åldrande visar sina spår. I ett källarhorn där mörkt mögel kryper sig fram. Där tapeten på någon enstaka vägg gett vika för fukt eller kattklor. På handtag som nötts av beröring. Eftersom min mormor kort och gott är pedant ser jag att det tär på henne att inte orka hänga med i husets åldrande. Inte för att hon någonsin klagat, hon är av den typen som biter ihop. Envis och enveten. Ber ogärna om hjälp även om hon själv är för snäll för att säga nej när någon ber henne om någonting. Det är alltid rent och fint omkring henne, allt har sin plats och ingenting ligger någonsin och skräpar. Med detta medföljer att hon är en döstädare av rang. När jag nämnde för henne att digitalisering av super8-filmerna jag funnit i en källargarderob är hutlöst dyrt var hennes instinktiva svar "Kasta bort!". Desto mer hon vill slänga, desto mer vill jag spara. Jag räddar det som räddas kan. Kvar i källaren finns dock än morfars jaktgevär, fastkedjade sedan 80-talet då han dog i cancer. Några andra ting står kvar även de. Hans medaljer från olika skyttetävlingar, några jaktböcker, en skinnväska innehållande tomhylsor, en kikare, en Praktica-kamera och en super8-kamera med tillhörande projektor. Små påminnelser om ett liv. Mormor har vad jag vet aldrig haft en annan karl efter honom. Jag vill komma honom nära, hålla fast vid det av hans saker som finns kvar. Undanlagt i en garderob har jag rotat fram en konsumkasse full av bilder. Morfar var även han fäst vid att fotografera. Bilderna tagna på 60- och 70-talet målar upp en vardag med skyttetävlingar, jaktsammankomster, isfiske och bilutflykter med familjen. Jag vill så gärna samtala med honom. Om hur saker och ting blev med tiden. Men bilderna är det jag har, hans och mina egna. De får föra talan.

Fem minuter till fots från mormor ligger skjutbanan. Det är paradoxalt nog en fridfull plats för mig. När jag var barn användes de intilliggande husen som förskola. Givetvis pågick inget skytte under dess öppettider. Att samla gyllene tomhylsor jämte kottar och pinnar i grälla plasthinkar är något jag minns väl. Det är något i det karga och krassa i den nutida platsen som möter nostalgi av mina egna minnen, och i förlängning de bilder min morfar har tagit på samma plats. Färgfotona från 70-talet med den karaktäristiska nostalgi-gyllene tonen. De visar pojkar och män siktades på måltavlor. Träskor och träningsoveraller med skyttegilletts logotyp. Den nybyggda paviljongen, än utan väggar. Allt ser omhändertaget ut. Intresset för sportskyttet har minskat markant sen dess. Jag ser för mig att någon enstaka person numera kommer dit för att träna inför olika jaktsäsonger. För runt var fjärde månad jag är hemma och tar mig en tur till banan är det ett par andra buckligt fuktskadade måltavlor som tagit de förras plats. I skyddet av paviljongens tre väggarna förvarar nu en bonde byggmaterial och några maskintillbehör. Fåglar plockar med sig mer och mer av

takisoleringens dun. Obrukbart ensilage ligger ruttnandes i en hålighet bland all ljung mellan paviljongen och sandvallen. Det ligger någonting förförskt i förfall för mig. Naturen som långsamt kryper fram och försöker ta tillbaka mark. Titeln *Säg det som varar beständigt* har jag fått från ett vykort som mormor sparat sen morfar dött. Postat till lasarettet och signerat "Hej från lingonskogen" skriver personen några rader om en plats som beskrivs som numera ganska ful. Där varken träd eller bär finns kvar att skåda. Bara djupa traktorspår. Skriften fortsätter "Synd. Där fanns både bärtuvor och fågelbon så sent som ifjol. - Men säg det som varar beständigt. - ". Det är något vackert i dess enkelhet. Det ramar så fint in det jag är fascinerad av. Hur människan härjar i naturen och hur ingenting varar för evigt. En människas livscykel är så kort om man jämför med en tall som kan ta upp till 1000 år på sig att åter bli till jord. (NRM) Ändå skapar industrin virkesåkrar där barrskog anses vuxit färdigt när den är mellan 45-100 år. (Skogsstyrelsen) Jag försöker komma åt det vackra i det basala och allmogliga. Bland industriskogens tallar och granar. Den kantstötta koppen mormor dricker sitt kaffe ur. Den röda rosentapeten i badrummet som flikat upp sig i sömnen och bildat en form som liknar landskapet Värmland. Det som tärs av tid. Mormor pratar en del om att sälja huset, särskilt när hon är märkbart trött och stingslig. Det är för mycket med att skotta snö och klippa gräsmattan med hennes onda knän. Min moster bor nära och hjälper henne med mycket, men jag ser att det skär i stoltheten att inte klara av det hon en gång orkade. Genom fotograferandet gör jag det jag kan för att bromsa tidens framfart, för att bevara huset som det är. Bevara mormor. Jag spjärnar emot och gör allt jag kan för att hon i mitt minne aldrig ska bli suddig i konturen.

Jag är inte nödvändigtvis intresserad i mitt fotografi av det rent dokumentära, av någon slags bildjournalistik. Det ger mig mer frihet att tänka på min blick är en tolkning av det som omger mig. En bok med en intressant twist på det dokumentära är *Halima med de sina* (2022) av Salad Hilowle. Tillsammans med sitt egna fotografi har han använt sig av både arkivbilder och familjealbum. Boken består av lika delar text och bild. Berättarjaget är baserat på hans egen mormor Halima som levde ett nomadliv i Somalia innan hon som gammal flyttade till Gävle. Hilowle berättar en historia som är en blandning av sin mormors dagboksanteckningar med inslag av fiktiva händelser och konversationer. Han benämner boken som dokumentärfiktion. I en intervju till Nyhetsbyrån Järva säger han att när mormodern fick titta igenom den färdiga boken undrade hon varför hon inte var med på bild. Han svarade henne att han vill att det lika gärna kan handla om en annan mormor, inte bara henne. (Johansson, David) Två andra fotografer jag sökt inspiration hos är Maja Daniels och Terje Abusdal. Terje Abusdals fotobok *Slash and Burn* (2018)

utspelar sig i Finnskogen, både på den norska och svenska sidan av gränsen. Boken tittar närmare på ämnen som skogsfinnars kulturhistoria, shamanism, magi, agrikultur och rasbiologi. Han har undersökt vad det innebär att vara skogsfinsk i dagens samhälle där skogsfinnar är ett erkänt minoritetsfolk, men där ingen längre talar finska eftersom den skambelades och tilläts inte talas utanför hemmet och därför dog ut. Även han arbetar med att varva sitt egna fotografi bland arkivmaterial. Maja Daniels *Elf Dalia* (2019) tar plats i Älvdalen och handlar om ämnen som språk, magi, natur och motståndskraft. Älvdalska är det språk som är det närmsta man kan komma fornnordiska som talas i nutiden. Det är ett lingvistiskt mysterium eftersom platsen i sig inte är speciellt avskärmad eller isolerad. Älvdalen var även den plats där häx-hysterin fick sin start i Sverige, även kallat Det stora oväsendet, som pågick mellan 1668-1676. Under tiden som Daniels höll på med sitt projekt fick hon talas om att hembygdsgården i trakten hade 5000 glasplåtar efter en man som hette Tenn Lars Persson. Han levde mellan 1878-1938 och var en riktigt mångsysslare. Han var elektriker, uppfinnare, fotograf, optiker och forskare. Han hade ett intresse i astrologi, alkemi, det ockulta och det okända. Det okända när det kommer till både myter och vetenskap. (Hausthor, Dylan) Det är intressant att se hur andra tar sig an ett slags autonomt samarbete gentemot andra personers arbeten. Hur man går till väga för att skapa en dialog mellan materialet. Daniels gör skilljer på sitt egna fotografi genom att enbart använda sig av färgfotografi i förhållande till Tenn Lars Perssons fotografier som är svartvita. Hilowles fotografi är även det i färg medan familjefotona och arkivmaterialet varierar i färg och svartvit. För Abusdals del gör han ingen skillnad på färg och svartvitt i sitt egna fotografi, utan blandar fritt sina bilder med arkivmaterialet. Han manipulerar och leker med arkivet genom att skapa kollage eller genom att teckna på bilderna med starka färger. För min egen del kan jag inte säga om jag föredrar något arbetssätt framför det andra, jag behöver spendera mer tid med att bygga sekvenser och testa vad som fungerar bäst i mitt eget arbete innan jag vet bestämt. Det är åtminstone viktigt för mig att titta på och undersöka andra konstnärers tillvägagångssätt, speciellt de som arbetar med liknande tematik.

Det med dokumentärfiktion är ett arbetssätt jag vill undersöka framöver. Det skänker plats till att vara mer abstrakt än vid helt dokumentära arbeten. Plats till tolkning. Någoting som jag anser tangerar vid dokumentärfiktion är folketro. Jag tänker att folketro befinner sig i ett gränsland mellan någoting reellt och fiktivt. Berättelser om folketro och oknytt har alltid varit någoting som ligger som en fond i min uppväxt, historier och skrönor odlas väl i de milslånga skogarna. Berättelser om skogsrået som skänkt jaktlycka och om olyckliga gastar som bannats till att vandra till skogs för

alltid. Som barn berättade min tremänning om hur hennes pappa hade kört förbi ett troll ståendes i vägkanten på en skogsbilväg om kvällen. I lågstadiet åkte vi på studieresa till Velgunaho, en stengrund efter ett spökhuis i Finnskogen. Väl åter i bussen ville den inte starta igen. Chauffören ropade ut i högtalarna att de som har tagit med sig stenar från platsen skulle gå ut och lämna tillbaka dem till marken. Givetvis var det några grabbar som fiskade upp småstenar ur byxfickorna och kastade ut dem genom de öppna bussdörrarna. När man är så där åtta år gammal tänker man inte på att en vuxen kan ha sett när de plockat på sig stenarna och ville spela alla barnen ett litet spratt. Har man tidigare blivit förmanade att låta bli, så ska man så låta bli. Jag blev alltnog lite rädd iallafall. Det kan också vara så att någon vuxen var vidskeplig lagd och inte ville åka därifrån innan det som hör till platsen lämnats åter. Eller så spökade det i bussmotorn. Vad vet jag. Det är där gränsen tunnas ut mellan det verkliga och fiktiva som nånting fascinerande sker för min del.

Till första årets bachelor-utställning tecknade jag en stor mural i kol på en vägg i Galleri KIT. Det som drar mig till kol är att det ter sig mjukt och flyktigt, det är enkelt att skjuva runt. Motivet föreställde en tvåhövdad älg. Ansiktena pekades åt två olika håll, sammanfogade i buken. Båda med helvita, oseende ögon. Öronen riktade bakåt mot varandra, lyssnandes. Idén är sprungen ur en måltavla med just en älg med två huvuden. Jag döpte verket till *Syskon*. För mig är det en slags entitet av syskonskap, av mig och min bror. Vi är kommen av detsamma, stretandes åt två olika håll. Fast i köttet, i korselden. I slutet av utställningen tvgade jag bort den. I höstas återskapade jag den när min vän Klara Björk Adamsson och jag hade en duo-utställning på Konstfrämjandet i Värmland, *Än du slukar än du slukas*. Under vernissagekvällen var det fler av besökarna som blev lite förargade över att teckningen var gjord direkt på väggen, att den ju är lite svårsåld när den sitter där den sitter. Det sas att det var synd att den skulle tas bort. För mig ligger det någonting i att verket är allas och ingens på samma gång. Den dyker upp under en period tills den åter blir tillintetgjord av vatten och såpa. Men jag måste erkänna att det ligger en kontroll i att vara den som bestämmer. Att kunna trolla fram den med min hand och att vara den som ser till att den försvinner igen.

Syskon och *Säg det som varar beständigt* står i kontrast till varandra. Från den första bachelor-utställningen på KIT till den sista. Kolet och dess flyktighet mot fotografiets avgörande ögonblick. Motsatserna i att hålla fast och att låta blekna bort. Att i skapandet växla mellan att släppa taget och att krama åt. Det ligger i livets beskaffenhet att skapa och förgöra. Och att skapas och förgöras. Det är svårt att inte streta emot tidens oundvikliga gång, mot glömska. Men tiden tär och minnet sviker. Ingenting varar beständigt. Men i förfall ligger så förnyelse.

Referenser.

Statistiska centralbyrån/SCB, (2023-01-19) , Så har kommunernas folkmängd förändrats under 70 år, <https://www.scb.se/hitta-statistik/artiklar/2023/sa-har-kommunernas-folkmangd-forandrats-under-70-ar/>

SR P4 Värmland, (2022-01-17), Läkarbrist i Likenäs – nu söker man arbetskraft i hela Europa, <https://sverigesradio.se/artikel/lakarbrist-i-likenas-nu-soker-man-arbetskraft-i-hela-europa>

Jalalian, Henrik: (2022-07-29), LEDARE: "Ambulans? Är det inte bättre att ringa Fonus direkt?", <https://www.vf.se/2022/07/29/ledare-ambulans-ar-det-inte-battre-att-ringa-fonus-direkt-5c549/>

SVT, (2021-10-06), EU-kritik mot svenskt skogsbruk, <https://www.svt.se/nyheter/vetenskap/eu-kritisk-mot-svenskt-skogsbruk>

Naturhistoriska riksmuseet/NRM, (2021-12-14), Tall (Pinus sylvestris), <https://www.nrm.se/faktaomnaturenochrymden/vaxter/frovaxterfanerogamer/trad/tall.17116.html>

Skogsstyrelsen, (2023-03-16), Skogsvårdslagen, <https://www.skogsstyrelsen.se/lag-och-tillsyn/skogsvardslagen/>

Johansson, David, (2023-03-12), "Min uppgift är att berätta", <https://www.nyhetsbyranjarva.se/min-uppgift-ar-att-beratta/>

Hauthor, Dylan, (okänt publiceringsdatum) Book review Elf Dalia, <https://www.lensculture.com/articles/maja-daniels-elf-dalia>